

Palas, Karel

Nejstarší česká rýmovaná kronika tak řečeného Dalimila

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1958, vol. 7, iss. D5, pp. 158-160

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/108770>

Access Date: 17. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

a umělecká cesta po druhé světové válce, ač materiál (básníkovu korespondenci, různé stati jiných badatelů apod.) měl Buriánek po ruce i z tohoto období.

Třetí, nejkratší část Buriánkovy práce je věnována ohlasu básníkova díla. Je v ní sledováno působení Bezručových básní u lidu a v životě národa, v literární kritice i v poesii. Buriánek rozlišuje správně ohlas od rozruchu z básníkovy anonymity a ukazuje sociální působivost a aktuálnost umělova díla. Věnuje pozornost i legendám, které se o básníkově šířily v lidu. Je škoda, že tato důležitá kapitola je příliš povšechná a kusá (v přehledu, na koho Bezruč působil, není zdůrazněn např. O. Lysohorský, V. Martínek aj.) a že namnoze toliko shrnuje poznámky, které o ohlasu Bezručova díla pověděl Buriánek již v prvních dvou částech knihy.

Buriánek těží z bezručovské literatury a pokouší se o synthesu. Je ovšem otázka, zda už Bezručův život a jeho dílo známe do té míry zevrubně, aby tato synthesa nebyla zatím předčasná. Skutečnost ukazuje, že Bezruče — přes všechnu dosavadní literaturu o něm — ještě docela neznáme. Např. Slezský sborník 1957/3 přináší už po vydání Buriánkovy knihy bezručovské studie s novými osvětleními některých problémů (připomínám např. stať Artura Závodského Bezručova Labutinka a básně k ní se vztíci — str. 316—336, která řeší Bezručův vztah k Františce Tomkové a to, jak tento vztah ovlivnil Bezručovu tvorbu. Závodský zde i některé básně na základě sebraného materiálu nově datuje).

Monografie o Petru Bezručovi dokládá, že se její autor seznámil i s bohatým nepublikovaným materiálem z literárního archivu Národního musea v Praze a z Bezručova památníku v Opavě. To, a skutečnost, že je kniha doložena četnými poznámkami a vysvětlivkami, že uvádí seznam nejdůležitější literatury, jí dávají ráz knihy odborné. Na druhé straně však autor neřeší problémy do hloubky, nezařadil např. také rejstřík jmen apod. A tak zůstala přístupně psaná Buriánkova publikace o Petru Bezručovi na rozhraní mezi knihou odbornou a popularisující.

Vlastimil Válek

Nejstarší česká rýmovaná kronika tak řečeného Dalimila. (K vydání připravili akademik Bohuslav Havránek a doc. Dr. Jiří Daňhelka. Historické poznámky zpracoval doc. Dr. Zdeněk Kristen. Úvod napsal doc. Dr. Jiří Daňhelka. Vydala Československá akademie věd. Památky staré literatury české, sv. 18, Praha 1957, 342 stran.)

Dalimilova kronika patří k nejvýznamnějším památkám starší české literatury. Její význam zvětšuje ještě to, že byla pro své vlastenectví aktuální až do nové doby. Vznikla sice jako přímá reakce na naše politické a kulturní poměry konce 13. a začátku 14. století, ale svou působností společenskou i literární o mnoho tuto dobu přerostla. Přitom je příznačné, že její vliv zřetelně sílí právě v nejzávažnějších obdobích našich dějin. Po zřejmých ideových i formálních ohlasech v literatuře 14. století (na příklad v legendě o sv. Prokopu) stává se zvlášť aktuální za husitství. Její hurující a varovný duch znovu ožívá v době kolem stavovského povstání bělohorského (Pavel Stránský, Proti hostinským v Čechách se do kostelův tlačícím jazykům na nedbalého Čecha učiněný okřik, Mikuláš Dačický z Heslova, Paměti). Na samém prahu bělohorské katastrofy pořízuje její první vydání Pavel Ješín. Ani potom však Dalimil nepřestává působit (i když větší možnosti měla tištěná kronika Hájkova), jak to dosvědčuje řada opisů z doby pobělohorské; jeden z nich si pořídil i Bohuslav Balbín. Důležité budišelské posláni. plnila kronika ještě v počátcích národního obrození (r. 1786 ji vydal František Faustín Procházka). V dvacátých letech 19. století se o její nové vydání dlouho bezvýsledně pokoušel Václav Hanka. Obtěže, s nimiž se setkal, jsou příznačné pro aktuálnost kroniky ještě v první polovině minulého století. Nepomohly ani posudky vyvracející podezření, že by tato památka byla Vidní nebezpečná; censura tisk nepovolila a Hanka musel na vydání čekat až do konce čtyřicátých let, kdy se mu podařilo kroniku vydat v cizině.

Dalimilova kronika se stává už u Hanky záležitostí více filologickou. Zájem úzce odborný vystupuje do popředí v míře ještě větší u dalších jejích vydavatelů.¹ Pokud se bral ohled i na méně fundovaného čtenáře, docházelo při edicích Dalimila leckdy k problematickému experimentování. Dnes tedy starší vydání této památky svým pojetím i zpracováním už nevyhovují požadavkům odborným ani čtenářským. Nová edice kroniky *Nejstarší česká rýmovaná kronika tak řečeného Dalimila* spojuje vhodným způsobem hledisko filologické i čtenářské, odstraňuje však jejích dřívější slabiny.

Úvodní stať doc. Dr. J. Daňhelky, jehož podíl na celé práci je největší, podává povšechnou orientaci v památce po stránce literárněhistorické. Dotýká se autorovy osobnosti a jeho smýšlení, vysvětluje z dobového kontextu historickospolečenského základní ideové složky díla a sleduje působení památky až do obrození. Cenné jsou Daňhelkovy postřehy o vývoji textu kroniky, které ukazují, jak původní práce byla v dlouhém časovém průběhu po-

stunpně doplňována o nové motivy, přitom však tyto textové přídávky nijak nemění základní ideovou linii díla. To je výrazný rozdíl proti jiným středověkým památkám, jejichž obsah, pokud byly v oběhu delší čas, modifikoval se podle povahy své doby. Podtrhuje to trvalé hodnoty Dalimilovy kroniky. — Těžisko úvodní studie leží tedy ve výkladu ideové stránky díla a jeho působení společenského i literárního. Za dnešního stavu bádání o této památce bylo by snad účelné věnovat více místa i výkladům o její stránce umělecké. Je to tím potřebnější, že se při dosavadním hodnocení Dalimilovy kroniky nepřihlíželo dostatečně k středověké specifičnosti synthesy díla uměleckého i historického. Po odsudku kroniky od obrozené vědy jako nespolehlivého pramene historického (G. Dobner, J. Dobrovský, J. G. Meinert aj.) bylo toto dílo dlouho posuzováno jednostranně jenom jako dílo umělecké, přitom však bylo hodnoceno v porovnávání s jinými veršovanými památkami své doby jako umělecky málo dokonalé (leckdy se mluvilo dokonce o pouhé próze). I když některé novější literárněhistorické práce viděly v Dalimilovi dílčí kladné hodnoty umělecké (J. B. Čapek), přezíraly většinou — a to ještě v době nedávno minulé — stylovou diferenciaci české literatury už na začátku 14. století, která vyplývala z různých funkcí jednotlivých památek.² Už z těchto důvodů by mohly být poznámky k této problematice obsírnější. — Jisté pochybnosti budí také výklad o Procházkově vydání Dalimila. Procházkův kritický vztah k Ješnovi a celý způsob jeho argumentace v předmluvě není snad třeba vykládat jako jeho vědomý taktický manévr, který umožnil, aby památka vůbec vyšla. Je to poněkud v rozporu se soudobými censurními poměry a hlavně se smýšlením Procházkovým, spojujícím v sobě oficiální josefinismus se zcela ortodoxním konservativním katolictvím. Spíš se snad mohl připomenout Procházkův ve své době záslužný čin, který mu byl později z hlediska filologického spíš vytýkáno (Fr. Palacký, Jos. Jireček, rovněž i v tomto novém vydání na str. 186), že totiž větší část památky modernisoval po stránce jazykové. Jen tak mohlo toto dílo působit za obrození v širším měřítku na čtenáře, neboť ke čtení staročeských památek bez podstatných jazykových úprav nebyly tehdy ještě zdaleka příznivé podmínky.

Text kroniky je vydán se vzornou pečlivostí. Úpravy a různocnění jsou zaznamenány v poznámkovém aparátě, s transkripčními zásadami nás seznamuje důkladná ediční poznámka, která obsahuje i podrobný popis dochovaných rukopisů a zhodnocení dosavadních vydání památky. K postupu vydavatelů bylo by možno mít některé připomínky, spíše ovšem diskusního rázu. (Je na příklad unifikováno kolísání některých hláskových jevů, aby nemátlo čtenáře. Při tomto postupu by snad mohla být označována jednotně i měkkost ve slabikách *ně/ňe*; editoři se v tomto případě drží zřetelů etymologických.) Tyto poznámky však nejsou podstatné a nemohou oslabit nesporné přednosti celé práce. Zvlášť je třeba vyzvednout metodický přístup k vydávání textu. Základ tvoří sice jeden rukopis (Lobkovický), ale do něho jsou na příslušných místech včleněny i pozdější přídávky, graficky zřetelně odlišené od textu základního. Tento postup, vycházející ze správné zásady, že historie díla jeho vznikem nekončí, nýbrž teprve začíná, je v naší ediční praxi metodickým přínosem a je zvlášť důležité u takového díla, které bylo v oběhu několik staletí. Má především tu přednost, že podává text v celé jeho dynamice, nikoli jen jeden jeho vývojový moment. Pozdější doplňky k Dalimilově kronice jsou poučné na příklad i tím, že obohacují pověsti, zapsané v původní verzi památky, o nové detaily. Představují po této stránce jakýsi mezistupeň k Hájkovi.

K správné orientaci v této památce slouží i poznámky historické, zpracované s příkladnou důkladností a obsírností. V úvodu k nim se doc. Dr. Zdeněk Kristen zabývá osobností neznámého autora kroniky, podává přehled nejdůležitějších názorů na tento dosud otevřený problém (Jos. Dobrovský, Fr. Palacký, Jos. Jireček, J. V. Šimák, Jos. Beran, F. M. Bartoš aj.)³ a shrnuje nejzávažnější dalimilovskou literaturu, s níž se většinou kriticky vyrovnává. Zejména ta část výkladu, která si všírá pramenů, z nichž autor kroniky čerpal, přináší řadu nových postřehů (na příklad výklad o kronice Pražské a Břevnovské; ve vysvětlivkách nové doklady o Dalimilově přímé závislosti na Kosmovi aj.).

Nové vydání Dalimilovy kroniky bylo pořízeno spoluprací zastupců tří vědních oborů — literární historie, filologie a historie. Závažnost památky si takové spolupráce plně vyžadovala. Vznikla tak důkladná a po mnoha stránkách podnětná edice, která může být příkladem i pro ostatní práce toho druhu.

Karel Palas

Poznámky

¹ Z nich je třeba připomenout edici V. E. Mourka (Praha 1892, 1910²), omezující se ovšem jenom na jeden rukopis (Cambridgeský), a kritické vydání Jos. Jirečka (FRB III, Praha 1882), které obsahuje vedle textu českého i německé překlady; interpretaci textu však už dnešním editním požadavkům nevyhovuje.

³ Na tyto nedostatky v hodnocení umělecké stránky kroniky upozornil v posledních letech několikrát prof. Dr. Josef Hrabák, naposledy v knize *Studie ze starší české literatury* (Praha 1956).

³ Na sklonku r. 1957 zabývá se touto otázkou nově Mirko Očadlík v práci *Genis Bohemice selator ac indefessus propagator* (vyšla jako soukromý neprodejný tisk autorův). M. Očadlík nepřináší k identifikaci autora kroniky nový materiál, ale snaží se zajímavou, i když ne vždy zcela přesvědčivou interpretací textu, dosavadních názorů na tuto problematiku a historických faktů, známých už dříve jiným badatelům, dokázat, že skladatelem památky byl poslední pražský biskup Jan IV. z Dražic (†1343).

Olomoucké povídky. Příspěvek ke studiu vývoje staročeské zábavné prózy. (K vydání připravil, úvodem a poznámkami opatřil Eduard Petřů. SPN 1957, str. 135.)

K významným památkám staročeské zábavné prózy náleží soubor pětácti povídek, který má dnes již ustálený název *Olomoucké povídky*. Jsou zapsány v papírovém rukopise M II 190 Universitní knihovny v Olomouci (fol. 249a—280a), který na předcházejících listech kodexu obsahuje dva české překlady z latiny, a to Zjevení sv. Brigity a O sv. Jeronymovi knihy troje. Eduardovi Petřů, vědeckému pracovníku Universitní knihovny v Olomouci, je třeba připočítati za zásluhu především to, že jako první ve vzpomněného rukopisu vydal povídky všechny, neboť až doposavad bylo zpřístupněno odtud ukázek jen několik, a to J. Vilikovským v *Próze z doby Karla IV.*, K. J. Erbenem v *II. dílu Výboru a Jos. Jirečkem*, jednak v *Českých sbírkách pohádek* (ČČM 37, 1863), jednak v *1. sv. Anthologie z literatury české*.

Hlavním účelem posuzované edice, jak zdůrazňuje Petřů, byl pokus zjistit místo Olomouckých povídek ve vývoji staročeské zábavné prózy a dokázat obsahovým rozberem jejich textu, že tu nejde „o exemplá ve vlastním slova smyslu, jak se soudilo dříve v literární historii, ale o přechodný útvar z 15. století, který souvisí s laicisací starší prózy romanticko-didaktické pro potřeby vznikající měšťanské třídy“ (str. 131). Tuto zevrubnou analýzu provádí autor v úvodě své edice (str. 5—20) a možno říci, že se mu zamýšlený důkaz vcelku zdařil. Proti metodickému postupu a proti nedůvodlivosti v úvodě měl bych však jisté námitky. Zaráží mě, že Petřů podceňuje nebo — lépe řečeno — nedoceňuje význam jazykového rozboru Olomouckých povídek. Podle mého soudu správné zhodnocení jazykové stránky má nepochybně vliv na dataci skutečného vzniku Olomouckých povídek; proto nelze souhlasit s autorovým tvrzením, že poměrně malý počet rozkolísaných tvarů v hláskosloví (častější ó nežli uo, převaha nezúženého ie a nediftongisované ú) není pro dataci rozhodující. Ani jiné výklady autorovy o jazyku Olomouckých povídek v poznámce 13 na str. 19 nejsou přesvědčivé. Škoda, že Petřů nepřibíral k edici též linguistu, který by provedl důkladný jazykový rozbor Olomouckých povídek. Jistě by se došlo k závěru, že jejich vznik nutno klásti alespoň na začátek 15. století. Petřů sám tuto možnost připouští (str. 19), ale tvrdí, že by to neznamenal nic jiného nežli to, že „proces zlaičťování literárního druhu začal již dříve“. To je ovšem pravda, ale dřívější vznik povídek je přece pro zdůraznění základní autorovy myšlenky o přechodném prozaickém útvaru Olomouckých povídek mezi exemplá a mezi prózou 16. a 17. stol. neobyčejně důležitý.

Petřů nikde nepoznamenává, jakými zásadami se řídil při prepisu textu. Jen srovnání s povídkami, jež vydal Erben, umožňuje mi říci s jistou pravděpodobností, že si Petřů vedl při transkripci obezřetně, i když jednotlivě vznikají pochybnosti o její správnosti. Úvedu jako příklad srovnání transkripce u Erbena (E) a u Petřů (P). Srov. například v povídce č. 15: Tu svieci, kterůž jí bieše dal, zlámal, polovice sviece vrchní sobě (zuostavil) a zpodnie jí nechal (E) — Tu svieci, kterůž jí bieše dal, zlámal polovice sviece svrchní a zpodnie jí nechal (P); v č. 16: chtějícíeho (E) — chtějícíeho (P); v č. 24: púšť (E) — púšť (P).

S povděkem se sluší uvítati to, že Petřů ve věcných vysvětlivkách netoliko podává poučení o biblických citátech a o méně známých osobách a věcech, ale že otiskuje též latinské paralely k jednotlivým povídkám. Dobré služby mu prokázala zejména kniha J. Klappera, *Erzählungen des Mittelalters in deutscher Übersetzung und lateinischem Urtext*. Ve slovníku jsou pečlivě zaznamenány výrazy, jichž je potřebí k náležitému pochopení textu. Chybí tam toliko spojka *ač* ve významu „jestliže“; místo neutrá *strdi* má být *fem. sred, gen. strdi*; ekvivalent *obět* za *ofera* je poněkud nejasný; podle Gebauerova Slovníku staročeského i Šimkova Slovníčku staré češtiny bylo by lépe voliti hesla některých adjektiv v podobě *lichevní, svrchní ap. místo lichevnie, svrchnie atd.* Užitečný je též rejstřík základních motivů (i jmenný), například: *Čarodějnice rozvádí manžely na návod ďábla* (35 = číslo povídky); *Eusebius* (33), *Flandry* (8) apod. Do edice se vložily bohužel